

בענין מצוה בו יותר מבשלוcho

ישנה מחלוקת מפורסמת בין הרא"ש (כתובות א:יב) והרמב"ם (אישות א:א,ב) בגדר מצות קידושין. הרא"ש סובר שאין מברכין אקב"ו לקדש את האשה, כיון דעצם המצוה הוא פרו ורבו והקידושין אינן אלא הכשר מצוה (דאפשר לקיים פו"ר ע"י פלגש), והרמב"ם סובר שקידושין הן מצות עשה מן התורה. והנה, תנן בקידושין (מא.) "האיש מקדש בו ובשלוcho", ואמר ר' יוסף דש"מ דמצוה בו יותר מבשלוcho, כי הא דר' ספרא מחרין רישא ורבא מלח שיבוטא להכין סעודת שבת. לפי הרא"ש, דקידושין אינן אלא הכשר מצוה, הראיה מהכנה לשבת היא שהכנה זו היא ג"כ הכשר למצות עונג שבת. ואילו לפי הרמב"ם, דקידושין הן מצוה בפני עצמה, הראיה מהכנה לשבת הוא מק"ו, שאם יש מצוה בו יותר מבשלוcho אצל הכשר מצוה, ק"ו אצל המצוה עצמה.

אמנם עיין בחידושי הגר"ח על הש"ס (אות ה' במהד' מישור), שהובא בשם הגרי"ז שדייק ברמב"ם (שבת ה:א) שחייב להיות לו נר דלוק בביתו בשבת משום עונג שבת, ועוד דייק מהרמב"ם (שבת ל:ה) שצריך לתקן נר לשבת מבעוד יום משום כבוד שבת. ויש בזה שני דינים נפרדים – דין עונג שבת השייך בשבת עצמו, ודין כבוד שבת השייך אף מבעוד יום. וא"כ, י"ל שהרמב"ם לומד הראיה מהכנה לשבת כפשוטו, דאף הכנה לשבת הוי מצוה בפנ"ע ולא רק הכשר מצוה. וצ"ל דהרא"ש ס"ל דכבוד ועונג הן מצוה א', ושהכנה לשבת הוי רק הכשר מצוה, דאל"כ אפשר לומר שאע"פ שיש דין מצוה בו יותר מבשלוcho אצל עצם המצוה של כבוד שבת, מ"מ לא שייך דין זה אצל קידושין שאינן אלא הכשר פו"ר.

ונמצא לפי"ז דהרמב"ם סובר דדין מצוה בו יותר מבשלוcho נוגע רק למצוה עצמה ולא להכשר מצוה, ואילו הרא"ש סובר דשייך ג"כ להכשר מצוה. ויש לברר מהו שורש מחלוקתם, ולמה חילק הרמב"ם בין המצוה עצמה להכשר המצוה בנוגע לזה, ולמה לא חילק כן הרא"ש.

ועוד יש להקשות במה שפרש"י בטעם "מצוה בו יותר מבשלוcho", וז"ל (ד"ה מצוה בו) "דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפ"י, דלמה מקבל שכר טפי משום שהוא עוסק בגופו. ולכאורה י"ל ע"פ המשנה (אבות ה:ט) דלפום צערא

אגרא. אמנם צ"ב, דא"כ למה לא הביאה הגמ' ראייה שמצוה בו יותר מבשלוcho ממשנה זו, ולמה הוצרכה להביא ראיות ממעשי האמוראים. וצ"ל דממשנה זו אינו מוכח אלא דבדיעבד אם עשה מצוה בטירחה גדולה מקבל שכר טפי, אבל אינו מוכח שראוי להשתדל לכתחילה לעשות המצוה בטירחא יתירה, ולכן הוצרכה הגמ' להביא ראיות ממעשי האמוראים. וחידוש הגמ' הוא שממעשי האמוראים רואים דדין לפום צערא אגרא שייך להשתדלות דמעיקרא ג"כ.

ועוד קשה על פרש"י, דמה היה קשה לו שהוצרך לבאר "דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי". ואין לומר שקשה לו למה יש מצוה בו יותר מבשלוcho, דקבלת שכר טפי אינה סיבה לחייבו לעשות המצוה בעצמו, אלא תוצאה, וא"כ אין תירוצו מתרץ קושייתו. וכן אין לומר שקשה לו למה טוב לו לעשות מצוה בעצמו, ותירוצו הוא שטוב לו משום שמקבל שכר טפי, משום שאינו ראוי לעשות מצוות בשביל קבלת שכרם, כמאמרם (אבות א: ג) "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס".

וצ"ל דהוקשה לרש"י איך ידע ר' יוסף דמצוה בו יותר מבשלוcho, וע"ז תירץ דזה שהיה מקבל שכר טפי היה לו לסימן, דודאי אם מקבל שכר טפי מוכח שמצוה כזאת עדיפא. (ובודאי הוא מקבל שכר טפי, משום דלפום צערא אגרא.) אבל צ"ע, דלמה לא הוקשה לרש"י הקושיא הפשוטה יותר, למה יש מושג דמצוה בו יותר מבשלוcho. ואת"ל דזה משום שהתירוץ פשוט מאוד ואין צריך להקשות היכא דהתירוץ פשוט ביותר, אז התירוץ לקושייתו הוא ג"כ פשוט – דאם לפום צערא אגרא אז יש שכר טפי, וע"כ מצוה בו יותר מבשלוcho.

ואפשר לומר שדין מצוה בו יותר מבשלוcho תלוי בסברא אחרת. הגמ' במס' שבת (קיט.) הביאה שכמה אמוראים הכינו לשבת ע"י עצמם, וכתב שם רש"י (ד"ה מכתף) שזה דומה "לאדם שמקבל את רבו בביתו ומראה לו שהוא חשוב עליו וחרד לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו". וא"כ י"ל שזהו ג"כ מה שהבין ר' יוסף ממילת 'בו' המיותר במשנתנו, שהתעסקות גופו במצוה מראה חשיבות למצוה ועל זה מקבל שכר טפי (ולא משום דלפום צערא אגרא). ורש"י בא להשמיענו שקבלת השכר הזו היא ראייה שיש מצוה בו יותר מבשלוcho.

אכן דברים אלו ג"כ קשים. למה נמנע רש"י מלהקשות הקושיא היותר פשוטה, למה יש מצוה בו יותר מבשלוcho. ואת"ל דזהו משום שהתשובה פשוטה מאד וא"צ להקשות היכא דהתירוץ פשוט ביותר, אז התירוץ לקושייתו הוא ג"כ פשוט – דאם יש שכר טפי היכא דמראה שהוא מחשיב המצוה ביותר ע"כ מצוה

בו יותר מבשלוcho (וכמו שהקשיתי לעיל). ועוד קשה, דמהיכי תיתי שאם הוא מראה חשיבות למצוה כשעושה אותה בעצמו אז הוא מקבל שכר טפי.

ונ"ל לתרץ שהוא מקבל שכר טפי משום דלפום צערא אגרא, ומ"מ האמוראים טרחו משום שרצו להראות חשיבות למצוה (ולא הטריחו עצמם משום השכר). ומש"כ רש"י בקבלת שכר טפי הוא סימן דמצוה בו יותר מבשלוcho אבל לא הסיבה למה מצוה בו יותר מבשלוcho. והיינו, משום דהוא סובר דאין מעלה כלל בעצם קיום המצוה כשהוא עושהו בעצמו. כל המעלה של עשיית המצוה בעצמו היא דבר חיצוני מהמצוה עצמה. ולכן רש"י הדגיש רק מהי המעלה של עשיית מצוה בגופו, ולא למה היא יותר טובה. מהי המעלה – השכר. ולמה יש יותר שכר – לפום צערא אגרא. האיך נכלל ה"לכתחילה" ב"לפום צערא אגרא" – דאין זה שכר רק מפני טירחתו אלא משום שהוא מראה חשיבות וחיוב למצוה, וזה בודאי שייך אפילו לכתחילה.

ולכן, כיון שרש"י אינו מדגיש האיך פועל דין מצוה בו יותר מבשלוcho, דהיינו דלפום צערא אגרא ("עסיק בגופו" הוא רק פירוש מילות הגמ' ד"מצוה בו" ולא הגדרת דין "צער"), או מהי הסיבה לעשות המצוה באופן זה, דהיינו משום שהוא מראה חשיבות המצוה, ובמקום כן מדגיש תוצאת הדין (השכר), משמע שדין מצוה בו יותר מבשלוcho אינו משלים או מגדיל את עצם קיום המצוה אלא דזהו מצוה חדשה של "מראה חשיבות המצוות", שניתן שכר ע"י המושג של לפום צערא אגרא. וכיון שהוא מדגיש השכר (ע"י לפום צערא אגרא) דהוא חוץ מהמצוה עצמה, משמע שהדין של מצוה בו יותר מבשלוcho הוא ג"כ מחוץ לעצם המצוה ואינו מעלה במצוה עצמה כלל.

והשתא דאתית להכי, אפשר לפרש שנקודת המחלוקת בין הרא"ש והרמב"ם הנ"ל היא אם הדין של מצוה בו יותר מבשלוcho פועל להשלים שלימות המצוה, או אם הוא מצוה בפני עצמה להראות חשיבות המצוות. אם הוא משלים עצם קיום המצוה, אפשר לחלק בין מצוה להכשר מצוה, דאין המושג של קיום בשלמותה שייך אצל הכשר מצוה כמו ששייך אצל המצוה עצמה. ולכן חילק הרמב"ם, וס"ל שיש דין מצוה בו יותר מבשלוcho דוקא במצוה עצמה ולא בהכשר מצוה. אבל בשיטת הרא"ש נראה, שאם טירחה בגופו חשובה מצוה בפני עצמה משום שמראה שהמצוה חשובה אצלו, אז אי אפשר לחלק בין עצם המצוה להכשרה. דכל זמן שהוא עסוק בקיום המצוה, ואפילו אם אינו עושה אלא הכשר המצוה, כיון שעושהו בדרך שמראה שהוא מחשיב את המצוה, הוא מקיים בזה מצוה נפרדת דמצוה בו יותר מבשלוcho.